

in the field of practical use through network convergence into a single system of audiovisual means of communication with telephone and direct computer means are given. It is proved that the quality of the use of information and communication technologies in art education depends on the system, sequence and continuity of the educational process at the faculties of arts of pedagogical universities.

Key words: *students of art faculties of pedagogical universities, information and communication technologies, art education, music art.*

УДК 378.147:159.922.4:78

Олена Хоружа

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ORCID ID 0000-0002-6227-5718

DOI 10.24139/2312-5993/2021.06/038-050

ВИХОВНІ ІДЕАЛИ УКРАЇНСТВА В ЕТНОПЕДАГОГІЧНОМУ ВИМІРІ

У статті здійснено ретроспективний аналіз розвитку української етнічної педагогіки. В контексті цього розвитку розкрито перебіг становлення виховних ідеалів українства. Дослідження розвитку української етнічної педагогіки проведено з позицій автохтонного розвитку українського етносу на засадах принципу історизму у відповідності до основних віх періодизації історичного розвитку. Представлено динаміку формування традицій української етнічної педагогіки, поступового окреслення її мети, змісту, завдань, основних засобів, принципів, термінології та землеробського виховного ідеалу. Окреслено провідну роль козацької педагогіки у формуванні ментальності українського народу і утворення нових загальнонаціональних виховних ідеалів. Встановлено, що обидва створені українською народною педагогікою виховні ідеали повністю відповідають двом типам української ментальності - землеробському та козацькому, що забезпечило в українському етносі паритет у відношеннях статей. Доведено про необхідність поглиблення і поширення етнопедагогічної проблематики для забезпечення ефективності державотворчих процесів.

Ключові слова: *етнопедагогіка, народна педагогіка, український етнос, паритет виховних ідеалів, ментальність.*

Постановка проблеми. Важливість місця української етнічної педагогіки в сучасній педагогічній науці визначається наявністю проблеми збереження національної самобутності та національної культури, яка завжди була однією з найважливіших на протязі історично складного розвитку нашої держави. Педагогічна наука, віддзеркалюючи проблеми суспільства, не може стояти осторонь і приймає активну участь як у обговоренні, так і у вирішенні цього питання. Від неї значною мірою залежить прогрес розвитку суспільства, успіх державотворення. Галузь народної педагогіки, зумовлена історичними, культурними, духовними, психологічними та економічними чинниками розвитку українського народу, забезпечує відповідність освітньо-виховних систем, методик, концепцій тощо, впроваджених у державі, вищезазначеним чинникам.

Така відповідність є запорукою позитивного результату застосування освітньо-виховних систем та концепцій.

Аналіз актуальних досліджень. Проблематика розвитку української етнопедагогіки, а також виховних ідеалів українства, які здійснювали своє становлення в її річищі, була представлена в працях багатьох вітчизняних дослідників, зокрема, Н.Коротеевої, Г.Лозко, Ю.Руденка, М.Стельмаховича, С. Стефанюк, М.Стрункої, Є.Сявавко та ін. Ю. Руденко наводить в якості прикладу цивілізовані країни світу, де „...ідеї і засоби народної педагогіки склали міцну основу, на якій успішно розвивалася національна система освіти і виховання” (Руденко, 2003, с. 36), і пропонує вважати українську народну педагогіку основою системи національного виховання.

Вперше термін „народна педагогіка” на теренах України ввів видатний педагог і культурний діяч О.Духнович у 1857 році в підручнику „Народная педагогия” (Духнович, 1857) почавши дослідження спадщини виховної народної мудрості. Провідні сучасні українські дослідники по-різному визначають це поняття: за визначенням М. Стельмаховича „народна педагогіка – це багатотомний усний підручник навчання і виховання, який зберігається у пам’яті народу, постійно ним використовується, систематично збагачується і вдосконалюється” (Стельмахович, 1985, с. 13); Ю. Руденко вважає, що „народна педагогіка – це система педагогічних знань і досвіду народу, яка розкриває його погляди на мету, завдання, зміст, форми і методи навчання та виховання в дусі культурно-історичного розвитку рідного народу, вітчизняних виховних традицій” (Руденко, 2003, с. 35); Є. Сявавко зазначає, що „народна педагогіка – це емпіричні педагогічні знання і сам досвід народних мас у системі виховання” (Сявавко, 1994, с. 5).

Мета статті – на основі ретроспективного аналізу етнопедагогічної, етнософської, етнологічної наукової літератури розкрити логіку й перебіг становлення виховних ідеалів українства в контексті формування педагогічних поглядів і ціннісних орієнтацій українського етносу.

Методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення, класифікація, порівняння.

Виклад основного матеріалу. Починаючи розгляд джерел української етнопедагогіки, доцільно зазначити, що виховання як специфічна діяльність людства історично сформувалось із появою класів у суспільстві. Але діяльність щодо передачі соціального досвіду виникла і розвивалась одночасно з поступовим розвитком людства.

На протязі тисячоліть педагогіка нашого народу складалася історично, поступово удосконалюючись разом із розвитком суспільних відносин, прогресом у сфері способів виробництва. Вона є нерозривно пов'язаною з історичною долею нашої держави, саме тому доцільно досліджувати її розвиток в історичному аспекті. Розвиток української народної педагогіки ми будемо розглядати, виходячи з позицій автохтонного розвитку українського етносу. Автохтонність розвитку передбачає „ ... органічний, спадкоємний зв'язок з найдавнішими мешканцями своєї землі, незважаючи на різні міграції, злиття чи змішування племен” (Лозко, 1995, с. 312).

Закономірно, що початок формування протоукраїнської народної педагогіки співпадає із початком розвитку протоукраїнського етносу і сягає як мінімум шостого тисячоліття до нашої ери, коли бере початок Трипільська доба (VI-III тис. до н.е.), хоча міфологія прадавніх українців дотрипільської доби вже мала могутній виховний потенціал. Адже феномен Трипільської цивілізації не міг би відбутися, якби не існувало потужної системи передачі наступним поколінням знань, умінь і навичок в провідних галузях матеріальної і духовної культур, а саме: культивування землі та хліборобства, ведення великохудобного рогатого скотарства, народного мистецтва, яке яскраво представлене гончарством, тощо. До речі, про успішність народної педагогіки як системи передачі знань, умінь і навичок наступним поколінням свідчить те, що культура ведення сільського господарства, традиції житлового будівництва, гончарства, декоративного мистецтва збереглися по сьогоднішній день, що беззаперечно доводить автохтонність походження і розвитку українського етносу. Аксиоматично, що формування народної педагогіки невід'ємно пов'язано з формуванням певного *виховного ідеалу* як мети, до якої прагне суспільство у своїй діяльності. „... під виховним ідеалом розуміємо еталон взірцевої особистості, що служить головним орієнтиром у вихованні молодого покоління” (Стельмахович, 1985, с. 1). Український історик І. Кузич-Березовський у праці „Оріяна” наголошує на тому, що коріння виховного ідеалу українців сягає часів далеких предків-оріїв, коли суспільство, дбаючи про виховання у підростаючого покоління працьовитості, поваги до землі та хлібу, вже створило виховний ідеал орача-хлібороба.

Скіфо-сарматська доба (VII ст. до н.е. – III ст. н.е.) розвитку українського етносу мала свої характерні форми передачі знань, культивуючи не тільки мирну вдачу хлібороба, але й уміння захисту рідної землі, мужність, патріотизм. „Не піддаватися чужим культурним впливам, чужій вірі – ці риси, притаманні народові Причорномор'я та Подніпров'я,

записав для нас Геродот ще в V ст. до н. е.” (Лозко, 1995, с. 312). Могутня культура скіфів – феномен світової культури – вражає вмінням привносити красу в повсякденне життя, роблячи побутові предмети користування – знаряддя праці, зброю, кінську зброю – неперевершеними витворами мистецтва, про що свідчать артефакти, знайдені в Київській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Херсонській областях тощо. Такі світоглядні засади передавались від покоління до покоління завдяки виховним вимогам, що існували в суспільстві. Виховний ідеал вимагає тепер не тільки культивування знань, умінь і навичок землеробства, житлобудівництва, ремісництва, ювелірної справи, але й військової справи також. Поряд із еталоном хлібороба постає образ захисника Вітчизни, борця за щастя народу. Цей виховний ідеал буде творчо розвинений і трансформований українським етносом на подальших етапах його розвитку. Виховні вимоги суспільства поставили також завдання щодо знання кожним скіфом свого родоводу до сьомого коліна. Це свідчить про те, що „ ... шанування своїх предків, ця глибинна риса української ментальності , успадкована від геокультури української землі” (Лозко, 1995, с. 312).

Слов'янська доба (I тис. н.е.) формує перші навчально-виховні інституції – гурти, громади, окремі гурти для молоді, де відбувалось виховання молодих людей у відповідності до віку та статі і здійснювалась підготовка до виконання певних функцій у суспільстві. Укріплюється традиція гуртування молоді у парубоцькі та дівочі колективи для спільного проведення дозвілля та корисних справ. Ця традиція існує на протязі віків і до сьогоднішнього дня.

За часів Київської Русі (від VII ст. н.е.) були закладені основи українського виховання і освіти, які існували у формах домашнього виховання, початкових шкіл, навчальних закладів, що функціонують при монастирях. Традиція сімейного виховання головну роль вихователів віддає батькові й матері, які відповідають перед суспільством за трудову підготовку дітей, їх поведінку, моральність тощо. Фактором контролю сімейного виховання була громадська думка. Продовжуючи традиції слов'янської доби, поряд із сімейним вихованням зміцнюються позиції громадського виховання, які діють відповідно до народного звичаєвого права. До таких відносяться: відповідальність громади за дітей-сиріт, надання допомоги вдовам у навчанні дітей та ін. Християнство висуває на перший план у громадському вихованні хресних батька та матір в якості духовних наставників. Початкові школи, а також навчальні заклади, які існують при монастирях, у своїй роботі систематизують багатовіковий навчально-виховний досвід народу,

привносячи також християнські цінності. Показовим є педагогічний твір Володимира Мономаха „Поучение”, де автор досить часто звертається до цитат з Біблії, а також постійно посилається на народну мудрість та мораль (Літопис Руський, 1989). Народна педагогіка доби Київської Русі з великою повагою ставиться до християнської доброчесності та освіченості, проголошуючи, що „Учення світ, а невчення – тьма”. Цей період розвитку народної педагогіки визначається активним формуванням педагогічної термінології, зафіксованої у писемних пам'ятках. До таких термінів відносяться: пестувати, пестунка, пестун, виховання (від „ховати”), учитися (від „ся учити”), навчатись (від „навикати”), урок (в значенні трудового завдання) та ін. Епос доби Київської Русі, суспільний лад якої визначають як військову демократію, представляє певний виховний ідеал, характерний для тих часів. Це військовий діяч, мужній захисник Вітчизни, а також трудівник, що працює на землі, вирощуючи хліб. Тут простежується певна наступність від часів Трипільської, Скіфо-Сарматської та Слов'янської доби. Таким чином, можна констатувати, що саме за доби Київської Русі склалися традиції української народної педагогіки, окреслилися її мета, педагогічний ідеал, зміст навчання і виховання, а також основні засоби досягнення педагогічного ідеалу. Дуже важливим фактором виховання народна педагогіка визначає батьків, сім'ю. Закладаються також основні принципи народної педагогіки, серед яких чинне місце посідає природовідповідність. Відбувається формування народно-педагогічної термінології, яка потім стає основою вітчизняної педагогічної термінології.

Утвердження системи національного виховання в Україні пов'язано із величною добою Українського Ренесансу, яка також носить назву Козацької доби. В цей період відбувається розквіт громадського та культурно-освітнього життя, активізується розвиток народного мистецтва, фольклору, народного театру, етнопедагогіки. Подальший розвиток етнопедагогічних традицій відбувся в козацьких січових школах, які займали своє гідне місце серед численних закладів освіти того часу і створили самобутню демократичну навчально-виховну систему, яка носить назву козацької педагогіки. Козацька педагогіка, ґрунтуючись на ідеях національної свободи і гідності, почутті господаря своєї землі, виховувала підрастаюче покоління в традиціях демократії та справедливості шляхом наслідування учнівськими колективами козацького самоврядування. Велика увага приділялась не тільки розумовому навантаженню, а і фізичному вихованню. Ця навчально-виховна система передбачала навчання грамоти, музики й співу, поведження в громадському середовищі, знання національних звичаїв та обрядів, військової справи, а

також фізичне загартування молоді. Козацька педагогіка, зміцнивши національну самосвідомість, прийняла активну участь у формуванні ментальності українського народу і створила принципово нові загальнонаціональні виховні ідеали. Таким ідеалом на довгі часи стає запорізький козак – втілення лицарської честі, патріотизму і незалежності Вітчизни. В цьому виховному ідеалі відбилосся вічне народне прагнення до волі, національної гідності, також до гармонійного поєднання високих моральних якостей із фізичною вправністю.

В результаті Переяславської угоди 1654 року Україна стала поступово втрачати свою незалежність, що безумовно відбилосся на системі виховання: українцям була нав'язана чужа, з багатьма вадами система, в Східній Україні заборонялась українська мова як мова викладання, спотворювалась історична наука тощо. В цій ситуації зросла роль народної педагогіки, яка допомогла частково зберегти українську систему виховання, особливо в родинному вихованні, а також у громадсько-побутовій сфері. У період, коли Україна перебувала в складі Російської імперії, відбувалася заборона української культури і одночасно української народної педагогіки в навчальних закладах, хоча окремі її елементи частково застосовувались провідними педагогами, незважаючи на вказівки імперських владних структур. Видатний філософ Григорій Сковорода відіграв велику роль у розвитку традицій української етнопедагогіки. Він засуджував систему виховання, прийняту в багатьох забезпечених родинах, яка відірвана була від пізнання реального життя, ігнорувала природу дитини, забуваючи про національні традиції. „Якщо ти українець, будь ним. Якщо ти поляк, то будь поляком. Ти німець? Будь німцем. Ти француз? Будь французом. Татарин? Будь татариним. Все добре на своєму місці і своєю мірою, і все прекрасне, що чисте, природне, тобто непідробне” (Кузь, Руденко, Сергійчук, 1993, с. 70).

Використання засобів народної педагогіки широко використовувалося в Україні в педагогічних закладах. Як найяскравіший приклад можна привести діяльність Києво-Могилянської Академії, яка на протязі майже двохсот років виконувала роль не тільки освітнього, а й духовного центру, чим живила національну свідомість і формувала національне мислення українського народу. Слухачі Академії традиційно під час свят формували фольклорно-звичаєві структури і ходили із „славленням”, співаючи інсценізовані канти та пісні, іноді перевтілюючись в образи персонажів ритуального дійства. Ці масові обряди колективного виконавства активно впливали на формування музично-співацької

культури всього Південно-Західного краю, а виконувані канти лягли в основу багатьох народних пісень.

Але незважаючи на національний і соціальний тиск, ідея виховання вільнолюбства і прагнення до соціальної справедливості в народній педагогіці посідає одне з чільних місць. Таким чином виховний ідеал козака у XVIII-XIX столітті пов'язується із ідеалами гайдамаки і опришка. Видатним представником гайдамацького руху був Устим Кармелюк, а опришківства – Олекса Довбуш. Опришківство збагатило етнопедагогіку Карпатського регіону багатьма звичаями: посвяченнями, випробуваннями на сміливість, спритність, винахідливість, уміння долати перешкоди, орієнтуватися на місцевості та ін. XIX століття формує в українській етнопедагогіці поряд із виховними ідеалами козака, гайдамаки і опришка ідеал січового стрільця як ідеал борця за самостійність і незалежність держави. „Жертовність найкращої частини українського юнацтва, покладена на вівтар нашої державності, є могутнім стимулом щодо подолання душевної апатії, національного нігілізму, для пробудження державотворчої активності сучасної української молоді” (Українське народознавство, 1994, с. 194).

Таким чином, можна констатувати, що формування українською народною педагогікою виховного ідеалу відбувалось в результаті історичного розвитку українського етносу.

Ще одним чинником формування сталого виховного ідеалу в українській народній педагогіці є хліборобський устрій життя, який пов'язується із ідеєю духовного виховання і вдосконалення людини через творчий процес культивування землі. Таким ідеалом є виховний ідеал *господаря* для чоловіка та ідеал *господині* для жінки. Він об'єднує прадавнього жителя української землі - трипільця, скіфа, сармата, громадянина Київської Русі - із сучасним українцем, відображуючи одвічне прагнення до землі і слугуючи беззаперечним доказом автохтонного походження українського етносу.

Отже „господар – це порядок і лад у всьому, достаток, гідне людини життя, слідування хліборобським традиціям, спостережливість і кмітливість, стабільність і впевненість у завтрашньому дні, забезпечена старість і щаслива доля дітей. Господиня – це затишок і охайність у хаті і на подвір'ї, де все прибрано і прикрашено, всіх нагодовано і доглянуто; ...гостинність і щедрість, а водночас ощадливість і точний розрахунок” (Українське народознавство, 1994, с. 194).

Розкривши сутність створених українською народною педагогікою двох виховних ідеалів, неможливо не зазначити, що вони повністю

відповідають двом типам української ментальності, землеробському та козацькому. Землеробський тип ментальності як і відповідний виховний ідеал хронологічно давніший, його коріння сягає прадавньої індоєвропейської культури. Козацький тип ментальності, а також відповідний виховний ідеал відбувся в епоху середньовіччя на базі оригінального етносоціального утворення – козацтва. В першому пріоритет у свідомості належить жінці – Березині, матері. В другому – провідна роль відводиться чоловікові, захиснику, воїну, мандрівнику. Співіснування цих двох типів ментальності сформувало в українському етносі певний паритет у відношеннях статей.. Народна педагогіка відповідно виховує підрастаюче покоління, притримуючись такого паритету, що є безумовним позитивом і нездійсненою метою багатьох етносів і суспільств у теперішній час.

Розгляд проблематики народної педагогіки є неповним, якщо не відзначити внесок у цю проблематику видатного вченого К. Ушинського, який у своїх працях висуває наступні основні вимоги до виховання і навчання:

- виховання повинно бути народним, тобто охопити все підрастаюче покоління народу обов'язковим навчанням, а справою виховання повинен керувати сам народ;

- знання повинні бути пов'язані з реальним життям і використовуватись у загальнонародних інтересах;

- центральне місце у формуванні людини повинна займати рідна мова: „Мова народу – краща ... квітка його духовного життя, що починається далеко за межами історії” (Ушинський, 1993, с. 557);

- виховання повинно формувати людину, для якої праця є першою потребою, справжнього патріота своєї Вітчизни та народу;

- кожне механічне впровадження в практику виховання іноземних систем виховання, а також досвіду без практичної переробки згідно із духом народу неприпустимо (Ушинський, 1993).

Як зазначав К.Ушинський, людини без національної приналежності не буває, тому має бути „англійське виховання”, „німецьке виховання” та ін. Тут відбувається кореляція поглядів К.Ушинського із поглядами Г.Сковороди, наведеними вище. К.Ушинський звертає увагу вчителів на обов'язковість застосування особливостей народного виховання і використання їх у навчально-виховному процесі (природні здібності щодо засвоєння рідної мови, національні особливості). Дослідник вказує на наявність у кожного народу свого виховного ідеалу і потреби відтворення цього ідеалу в окремих особистостях, тому що „він завжди виражає собою

ступінь самосвідомості народу, його погляд на вади та чесноти, виражає народну совість” (Ушинський, 1948, с. 23).

Концепція національного виховання, яку вперше запропонував К. Ушинський, базувалась на його твердженнях про те, що кожний цивілізований народ на протязі віків напрацював власну систему виховання і навчання, яка повністю відповідає інтересам національного розвитку. така система бере за основу формування певного виховного ідеалу, притаманного кожній країні. Дослідник зробив висновок щодо існування в народі „природної схильності”, загальної для представників одного етносу, яку він назвав „народністю”. Саме на народність, як стверджує К. Ушинський, повинен спиратись педагог у своїй діяльності, бо „виховання, якщо воно не хоче бути безсилим, повинно бути народним”, тобто корелювати із особливостями національного характеру (Ушинський, 1993). В сучасній педагогічній науці це явище носить назву „національної ментальності”. Великий внесок у збереження традицій українського народного виховання зробила блискуча плеяда українські письменників, композиторів і митців, до яких відносяться: Т. Шевченко, П. Мирний, Л. Українка, І. Франко, М. Коцюбинський, П. Ніщинський, М. Калачевський, С. Гулак-Артемівський, М. Лисенко та ін. Вони у витворах літератури і мистецтва змогли донести безцінне багатовікове надбання нашого народу, в якому знайшли свої відображення і його педагогічні погляди.

Відродження і бурхливий розвиток народної педагогіки, активне впровадження її надбань у систему освіти України співпадає із розвитком національно-визвольного руху. Це відбувалось у період Української революції 1917-1920 років, а також на початковому етапі існування радянської влади до початку 30-х років, коли відбувались певні процеси дерусифікації системи освіти. В цей час проблематику народної педагогіки досліджували Г. Ващенко, І. Галюн, Н. Загладь, С. Русова, С. Черкасенко, Я. Чепіга та ін. Продовжив дослідження вже у післявоєнний період В. Сухомлинський, застосувавши на практиці ідеї, методи та засоби народної педагогіки та творчо розвинувши їх. Вчений підкреслював, що першим вихователем є народ і що в нього треба запозичувати досвід і нести його в організовані системи виховання.

В 60-і роки в радянських народно-педагогічних дослідженнях відбувається розмежування двох головних спрямувань. В. Ніколаєв у дослідженні “Теорія та методика формування етнопедагогічної культури вчителя” визначає перше з них як виховання дитини в системі

різноманітних відносин, а друге як процес впливу на дитину різноманітних народних джерел (Николаев, 1998, с. 103).

Г. Волков, пов'язаний із першим напрямком, першим використовує в наукових дослідженнях термін „етнопедагогіка”, визначивши його як науку „про досвід народних мас щодо виховання підростаючого покоління, про їх педагогічні погляди, науку про педагогіку побуту, про педагогіку сім'ї, роду, племені, народності та нації. Етнічна педагогіка досліджує особливості національного характеру, які склалися під впливом історичних умов” (Волков, 1999, с. 4). Предметом етнопедагогіки, вважає автор, є народна педагогіка, базові засади якої близькі для всіх педагогічних культур. В.Николаєв у вищезазначеному дослідженні пропонує розрізнити в етнопедагогіці дві царини народно-педагогічних знань:

1) народна педагогіка, в якій інтегровані загальні виховні цілі, ідеї, закономірності, принципи, засоби, методи та ін. ;

2) етнічна педагогіка, що включає такі специфічні задачі, джерела народного виховання, що забезпечують розвиток якостей і відношень, притаманних психології нації.

Дослідження, виконані в руслі першого напрямку, спираються переважно на етнографічний підхід (праці В. Афанасьєва, Ш. Мірзоева, В.Николаєва, В.Петрова). Методологічну основу другого напрямку складають дослідження, що розробляють царину народних емпіричних знань, в якій знаходять відображення цілі, завдання, а також сукупність народних засобів і навичок виховання. Дослідження, проведені в межах другого підходу, спираються на матеріали в царині народної культури, зокрема, фольклористики (праці В. Алексєєва, Ю. Рудь, М. Стельмаховича, Я. Ханбікова).

Таким чином, можна зазначити, що представники обох напрямків спільно трактують народну педагогіку як науку, що вивчає досвід народу щодо виховання і навчання підростаючого покоління.

За часів розбудови незалежної Української держави відбувся новий потужний поштовх для розвитку наук, пов'язаних із дослідженням соціокультурного життя українського етносу. Таким чином, народно-педагогічна проблематика починає знов активно досліджуватись вітчизняними вченими, до яких відносяться Т. Мацейків, Ю. Руденко, М. Стельмахович, С. Стефанюк, М. Струнка, Є. Сявавко та ін. На сучасному етапі розвитку з'являються дослідження, які займаються не просто проблематикою етнопедагогіки, етнопсихології, етнософії тощо, а похідними від цієї проблематики. До таких похідних тем відносяться,

наприклад, теми етнопедагогічної культури та її характеристик – етнопедагогічної свідомості, етнопедагогічної діяльності, а також етнопедагогічного мислення. Таке поглиблення і поширення тематики свідчить не просто про підвищений інтерес до неї, а про її актуальність і необхідність для державотворчих процесів.

Розгляд відповідної наукової літератури дає можливість констатувати, що українська народна педагогіка лежить в основі української професійної педагогіки. Праці відомого дослідника К. Ушинського розкрили глибину та багатство цієї галузі педагогічної науки. „Ставши одним із елементів державного народного життя, громадське виховання пішло в кожного народу своїм особливим шляхом і тепер кожен європейський народ має свою окрему характеристичну систему виховання” (Ушинський, 1983, с. 46). Останнє твердження дозволяє визнати українську народну педагогіку основою національної системи виховання.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, доречно констатувати наступне:

розгляд розвитку української народної педагогіки є доцільним з позицій автохтонного розвитку українського етносу;

за доби Київської Русі склалися традиції української народної педагогіки, окреслилися її мета, педагогічний ідеал, зміст навчання і виховання, а також основні засоби досягнення педагогічного ідеалу, відбулось також закладення основних принципів народної педагогіки, серед яких чинне місце посідає природовідповідність, а також формування народно-педагогічної термінології, яка потім стає основою вітчизняної педагогічної термінології;

козацька педагогіка, зміцнивши національну самосвідомість, прийняла активну участь у формуванні ментальності українського народу і створила принципово нові загальнонаціональні виховні ідеали;

формування українською народною педагогікою виховного ідеалу відбувалось в результаті історичного розвитку українського етносу;

обидва створені українською народною педагогікою виховні ідеали повністю відповідають двом типам української ментальності, землеробському та козацькому;

співіснування двох типів ментальності сформувало в українському етносі паритет у відношеннях статей;

народно-педагогічне виховання підростаючого покоління відбувається відповідно притримання такого паритету, що є безумовним позитивом і нездійсненою метою багатьох етносів і суспільств у теперішній час;

наукове поглиблення і поширення проблематики, пов'язаної з народною педагогікою свідчить про її актуальність і необхідність для державотворчих процесів;

українська народна педагогіка лежить в основі української професійної педагогіки, а також національної системи виховання.

ЛІТЕРАТУРА

- Волков, Г. Н. (1999). *Етнопедагогіка*. Москва: Изд. Центр «Академия» (Volkov, G. N. (1999). *Ethno-pedagogy*. Moscow: Academia Publishing Centre).
- Кузь, В., Руденко, Ю., Сергійчук, З. (1993). *Основи національного виховання*. Умань: Христинівська районна друкарня (Kuz, V., Rudenko, Y., Sergiychuk, S. (1993). *Fundamentals of National Education*. Uman: Khristinovskaya rayon printing house).
- Літопис Руський* (1989). В. Мишанич (ред). Київ (*Chronicle Russian* (1989). V. Mishanich (ed.). Kyiv).
- Лозко, Г. (1995). *Українське народознавство*. Київ: Зодіак – ЕКО (Lozko, G. (1995). *Ukrainian National Studies*. Kiev: Zodiak-EKO).
- Духнович, А. (1857). *Народная педагогія въ пользу училищ и учителей сельскихъ*. Часть 1. Педагогія общая. Львовъ: Типомъ Института Ставропигіянскаго (Dukhnovich, A. (1857). *Popular pedagogy for the benefit of schools and village teachers. Part 1. general pedagogy*. Lvov: Typewriter. Institute of Stavropigsky).
- Николаев, В. А. (1998). *Теория и методика формирования этнопедагогической культуры учителя* (дисс. ... доктора пед. наук: 13.00.01). Москва (Nikolaev, V. A. (1998). *Theory and methodology of forming Ethno-pedagogical culture of a teacher* (Doctoral dissertation of pedagogical D. thesis: 13.00.01). Moscow).
- Руденко, Ю. Д. (2003). *Основи сучасного українського виховання*. Київ: Видавництво імені Олени Теліги (Rudenko, Y. D. (2003). *Fundamentals of Modern Ukrainian Education*. Kyiv: Olena Teliga Publishing House).
- Стельмахович, М. Г. (1985). *Народна педагогіка*. Київ: Радянська школа (Stelmakhovich, M. G. (1985). *Folk pedagogy*. Kiev: Sovetskaya shkola).
- Сявавко, Є. І. (1974). *Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку*. Київ: Наукова думка (Siavavko, E. I. (1974). *Ukrainian ethno-pedagogy in its historical development*. Kiev: Naukova Dumka).
- Стельмахович, М. (1998). Виховний ідеал української народної педагогіки. *Початкова школа*, 6, 1-4 (Stelmakhovich, M. (1998). Educational ideal of Ukrainian folk pedagogy. *Nachalnaya shkola*, 6, 1-4).
- Українське народознавство*. (1994). С. П. Павлюк (ред.). Львів: Фенікс (*Ukrainian National Studies*. (1994). S. P. Pavlyuk (ed.). Lviv: Phoenix).
- Ушинський, К. Д. (1983). *Вибрані твори*. Київ. Т. 1 (Ushinsky, K. D. (1983). *Selected Works*. Kyiv. T. 1).
- Ушинський, К. Д. (1993). Про народність в громадському вихованні. *Вибр. Пед. твори: У двох томах*. Київ: Радянська школа. Т.1 (Ushinsky, K. D. (1993). On Popularity in Public Education. *Choice. Pedagogical Works: In two volumes*. Kiev: Sovetskaya shkola. Vol. 1).
- Ушинський, К. Д. (1948). *Собрание сочинений*: Т. 2. Москва (Ushinsky, K. D. (1948). *Collected Works*, Vol. 2. Moscow).
- Ханбиков, Я. И. (1966). *Народная педагогіка*. Казань: Татарское издательство (Khanbikov, Ya. I. (1966). *Narodnaya pedagogika*. Kazan: Tatar publishing house).

РЕЗЮМЕ

Хоружа Елена. Воспитательные идеалы украинства в этнопедагогическом измерении.

В статье проведен ретроспективный анализ развития украинской этнической педагогики. В контексте этого развития раскрыто ход становления воспитательных идеалов украинства. Исследование развития украинской этнической педагогики проведено с позиций автохтонного развития украинского этноса на основе принципа историзма в соответствии с основными периодизациями исторического развития. Представлена динамика формирования традиций украинской этнической педагогики, постепенного определения ее цели, содержания, задач, основных средств, принципов, терминологии и земледельческого воспитательного идеала. Обозначена ведущая роль казацкой педагогики в формировании ментальности украинского народа и образовании новых общенациональных воспитательных идеалов. Установлено, что оба созданных украинской народной педагогией воспитательные идеалы полностью соответствуют двум типам украинской ментальности - земледельческому и казацкому, что обеспечило в украинском этносе паритет в отношении статей. Доказано необходимость углубления и распространения этнопедагогической проблематики для обеспечения эффективности государственных процессов.

Ключевые слова: этнопедагогика, народная педагогика, украинский этнос, паритет воспитательных идеалов, ментальность.

SUMMARY

Khoruzha Olena. The educational ideals of UKRAINIANS in the ethno-pedagogical dimension.

The article provides a retrospective analysis of the development of Ukrainian ethnic pedagogy. In the context of this development the sequence of formation of educational ideals of Ukrainism is revealed. The research of Ukrainian ethnic pedagogics development is conducted by the author from the position of autochthonous development of Ukrainian ethnos on the basis of the principle of historicism in accordance with the main milestones of the periodization of historical development. The article presents the dynamics of the formation of traditions of the Ukrainian ethnic pedagogics, a gradual delineation of its purpose, content, tasks, basic tools, principles, terminology and educational ideal. The leading role of cossacks pedagogics in forming the mentality of the Ukrainian people and the formation of new national educational ideals. It has been established that both formed by the Ukrainian national pedagogy ideal fully meet the two types of the Ukrainian mentality - farmer and cossacks, which ensured parity in the Ukrainian ethnos in gender relations. The necessity of deepening and expansion of ethno-pedagogical problems has been proved to provide the effectiveness of state formation processes.

Key words: ethnopedagogy, folk pedagogy, Ukrainian ethnos, parity of educational ideals, mentality.